

1. A pozitívista paradigma

Thomass Kuhn: Paradigma-elmélete

- 1962-es mű
- A paradigma egy olyan elmélet, amelyet az adott közösség elfogad, illetve ez alapján szerveződik

Kuhn:

- az egyik paradigmát felváltja a másik paradigma> a régi paradigma elkezd repedezni, mert már bizonyos jelenségeket nem lehet segítségével megoldani
- az **új paradigmát = preparadigma** a tudós közösség elutasítja, csak akkor fogadja el, ha bekövetkezik egyfajta tudományos forradalom> átalakítja a tudást
- beindul egyfajta normál tudományos tevékenység: **az új paradigma segítségével átírják a tudományt – PUZZLE jelenség:** (Moon) a tudomány fehér foltjait próbálják kirakni az új paradigma segítségével
- a tudományos közösségek működtetik a paradigmát
- az új paradigma mindig megoldja a régit
- **KUNH** szerint az **igaz vagy hamis eldöntése paradigmafüggő**> nem hierarhizálja a paradigmákat
- **Transzparadigma:** egyfajta igazság kritérium- rendszer segítségével lehetne csak eldönteni, hogy melyik paradigma bír nagyobb igazságtartalommal
- A paradigma elmélet számos kritikában részesült
- Kuhn paradigmája a természettudományokkal foglalkozik
- A megdőlt paradigmákkal a művelődéstörténet foglalkozik
- A régi paradigmák egyes elemei idővel újra aktuálissá válhatnak

A POZITIVISTA PARADIGMA

- **Comte-ot** tekintjük az első **pozitívista paradigma** megalkotójának
- **1839-ben** adta a szociológia kifejezést Comte
 - = > Némethi: valóban megszületett ekkor a szociológia vagy csak névadásról volt szó? – nem tekinti ezt az időszakot szociológiatörténetnek
- kell egy tudomány, amely a társadalommal foglalkozik
- kiindulópont: empirikus tapasztalatkeresés
- dedukcionista álláspont: minél általánosabb törvényszerűségeket akart megállapítani
- módszertani monizmus: a természettudományok azért válhattak sikeresé, mert általános törvényszerűségeket állapítottak meg, a társadalomtudományoknak is a természettudományok empirikus, tapasztalati megismerésen alapuló módszertanát kell átvenni. → E két tudomány egy fajta módszertannal él, sok empirikus adatból → általános érvényű törvényszerűségeket fogalmaz meg.
- Norbert Elias szerint, Comte néhány megállapítására nem árt odafigyelni:
 - 1830- '42: Pozitívista filozófia rendszere

Comte kritikája:

- Teljességgel lehetetlen a **kiindulópontja – a pozitívizmus**
- Elkezdte **gyűjteni a tényeket**

- Képtelenség, hogy a kutató csak a tényekkel foglalkozzon, lehetetlen, hogy a kutatónak ne legyen egyfajta szemlélete, ami alapján gyűjti a tényeket
 - Pl.: van egy előfeltevése, hogy mi a vallás, gazdaság, stb.
=> ez a különbség a szociológia **empirikus és teokratikus vonala között**
- az elmélet és a gyakorlat nem szétválasztható
 - Elias szerint Comte szakított a **kártiezáus episztemológiával** = az egész világot elvben egy ember is megismerheti
 - Felállítja a tudományok **pozitíválódásának sorrendjét**:
 - 1.a megfigyelt tényeket kitalált tényekkel magyarázták(teológiai-fiktív)
 - 2.a tényeket megszemélyesített absztrakciókkal magyarázták (metafizikai-absztrakt)
 - 3.a tények magyarázata pozitív v. általános törvények segítségével történik=> ez a pozitív stádium mindenfajta tudomány végső állapota
 - A pozitíválódást történelmi folyamatként kezeli
 - A tudományok nem válhatnak egyszerre pozitívvá, csak tárgyak növekvő bonyolultságának sorrendjében – a módszer ugyanaz, de minden tudományban másként működik - a tudományok különbözőségének tétele
 - A tudomány feladata a törvények kutatása, Comte feltételezte, hogy a világban változatlan és megváltozhatatlan törvények uralkodnak, => megismerhetőek
 - A tudomány megfigyelésen alapul:
 - a megfigyelésnek alá kell rendelni a képzelőerőt
 - a megfigyelt tényeknek kell alárendelni a tudományos fogalmakat

Az a hiedelem, hogy a tudomány, a biztos alapokon nyugvó tudás felszámolhatja a társadalmi és egyéni élet nyugtalanító kérdéseit, a konfliktusokat, a tudás bizonytalanságát, a pozitívizmus öröksége.

A pozitivista paradigma kiindulópontja Saint Simon alapján a 3 stádium elmélet:

Szoros kapcsolat van az emberi gondolkodás fejlődése és a társadalom fejlődése között..

A pozitivista szó jelentése Comte-nál:

1. valóságot jelenti az elképzelttel szemben;
2. a hasznosat a haszontalannal szemben;
3. bizonyosságot a határozatlansággal szemben;
4. a pontosat a bizonytalannal szemben;
5. a viszonylagost az abszolúttal szemben;
6. a pozitívumot a negatívummal szemben.

Az általa létrehozott tudomány a szociológia elnevezést kapta. A társadalom átalakulása rendezett keretek között kell, hogy végbemenjen, a társadalmi katalizmák elkerülése.

1. stádium → Teológiai – fiktív:
 - szellemi hatalom letéteményesei a papok
 - gyakorlati hatalom letéteményesei a katonák
2. stádium → Metafizikai – absztrakt:
 - szellemi hatalom letéteményesei a filozófusok
 - gyakorlati hatalom letéteményesei a jogászok (a papíros alkotmányok alkotói)

3. stádium → Tudományos/Pozitív:

- szellemi hatalom letéteményesei a szociológusok.
- gyakorlati hatalom letéteményesei az ipari kapitányok
- a tudomány emberei a társadalomfejlődés valódi irányítói.
=>Az emberi tudomány fejlődését a társadalom fejlődése alapján próbálja megérteni, a történetet folyamatában próbálja vizsgálni

A Comte-i gondolat hogy a tudományok fejlődését és a tudományosság sajátosságát csak a társadalom átfogó tudománya képes ábrázolni és értelmezni, a huszadik századi szociológiát is végigkísérte, elsősorban **Durkheimnél**, és mai örökösénél **Bourdieu-nél**.

A szociológia Comte-nál azonosult a tudományos fejlődés elméletével, a tudomány elmélete pedig szociológiai jellegű lett, vagyis a tudomány fejlődését, mint társadalmi, civilizációs fejlődést értelmezte.

Eredetisége abban állt, hogy a „három stádium” történeti és eszmetörténeti modelljét összekapcsolta a tudományok átfogó rendszerezésére való törekvéssel, mindezt pedig a „társadalomtudomány” a későbbi szociológia megteremtésének szándékával.

JOHN STUART MILL:

- pozitivista
- behatóan nem foglalkozott a szociológiával
- Édesapja, James Mill – az utilitarizmus vezéralakja.
- Pallérozott elme, szülői választás → autodidakta módon tanult.
- **1846: A logika rendszer c. munkája**
- **1876: Morális tudományok c. munkája**
- Átfogó tudományos rendszerben próbálta értelmezni a tudományok, így a szociológia helyét is
- A tudományok a törvények segítségével képesek a jövőbe látni
- A társadalomtudományok alapja az akaró, cselekvő ember
- Az emberi szubjektumhatással van a cselekvésre
- A természettudományok közül nem mindegyik képes az előrejelzésre
- A törvények által megfogalmazott előrejelzések ingatag lábakon állnak, pl.: meteorológia
- Tipológia = ár/apály tan
- Nem lehet megjósolni, hogy az egyes emberek, vagyis a szubjektum mit fog cselekedni
- Ismerjük az általános fő okokat
- **System of Logic (1846)** → megfogalmazta benne tudományos elméletét. A vátesz szerep hiányzik nála:
 - külön foglalkozik a morális tudományok kifejlődésével. A morális tudományok és a természettudományok között csak fokozati különbség van → filozófiailag kellően művelt, míg Comte nem: tisztába volt vele, hogy az oksági törvény alkalmazásában akadály jelenthet az akaratszabadság problémája → más dolog a természet dolgaira és az emberrel kapcsolatos dolgokra vonatkozóan kijelentést tenni.
 - Fatalizmus: teljesen szabad az emberi akarat;
 - az emberi akarat relatíve (nincs kiolvasható törvényszerűség) szabad;
 - az okság nem azonos a szükségesség elvével;
 - képesek vagyunk különböző előrejelzéseket tenni, de teljesen pontosan a természettudományok sem képesek egzakt kijelentéseket tenni (pl.

- meteorológusok)
- a morális tudományokban is lehetséges különböző törvények felállítása.
A törvények kategóriája – típusai:
 - a) lélektan / pszichológia törvényei: valamilyen lelkiállapotot milyen más ok idézi elő;
 - b) etológia (jellemfejlődés) tudománya: különböző tudatállapotok törvényszerűségei felöleli az emberi szellem fejlődésének tanulmányozását. Úgy viszonyulnak az etológia törvényei a pszichológia törvényeihez, ahogy a mechanika elmélet a fizika törvényeihez
 - c) középtáji elvek (axioma media): közvetítsenek a lélektani és a tapasztalati törvények közt;
 - d) tapasztalati törvények: a megfigyelt esetekre érvényesek, azon túl bizonytalanok.
 - A szociológiai kutatás kétféle módját különbözteti meg:
 - ➔ Konkrét szint: társadalmi jelenségnek mi az okozata, empirikus összefüggéseket vizsgálunk.
 - ➔ Általános szint: milyen általános jellemző által lehet leírni a társadalom adott állapotát → ez a z általános szociológia tárgya.
 - Számos tudományt gazdagított: közgazdaságtan, államtudomány – politológia (képviselési korm.), „Szabadságról” írott munkája.

A természettudományok és a társadalomtudományok közötti különbségek:

- Term.tud. kutatás tárgya: tudat nélküli objektum
 - Társ. tud. kutatás tárgya: ember
- az embert az Isten **szabad akarattal** teremtette => ha az ember ezzel nem rendelkezik, akkor nem tud különbséget tenni a jó és a rossz között
 - a tudomány felszínre hozta, hogy az ember cselekedetét meghatározzák bizonyos tényezők – pl.: éghajlat, szegényes környezet
 - az ember az isteni akarattal megegyező módon cselekszik
 - **teljes indeterminizmus** = az emberi akarat teljes mértékben szabad
 - **determinizmus** = az emberi akarat meghatározott
 - **Mill:** az emberi akarat relatíve meghatározott és relatíve szabad
 - **fatalizmus** = az ember cselekedetét végszükszerűen meghatározzák a külső tényezők
 - arra tudunk választ adni, hogy az okokból milyen okozat következik

Mill oksági törvények 3 típusa:

1. **lélektani:** olyan oksági törvények, amelyek esetében valamely lelkiállapot, egy másik lelkiállapotot idéz elő
2. **etológia:** közvetítő elvek = axioma media, a lélektani törvények egyedi állapothoz kötődnek, egyedi sajátosságok között érvényesülnek az emberek tudatállapotára vonatkozó kérdésekkel foglalkozik
3. **tapasztalati:** minden tapasztalatalunkon belül eső esetekre igazak, de a tapasztalatalunkon kívülre már nem igazak

A szociológiai kutatások 2 típusa:

1. **jelenségvizsgálat:** egy adott jelenségnek mi az oka
2. **társadalom valamely állapotának vizsgálata:** nem konkrét jelenséget vizsgál, hanem a jelenségek tág körének okát vizsgálja
 - a, ismeret/ műveltség állapota
 - b, gazdaság állapota: ipar, kereskedelem
 - c, társadalmi foglalkozás osztályokra való bomlása, és ezek viszonyai
 - d, a legáltalánosabb nézetek, hiedelmek
 - e, esztétikai ízlés
 - f, kormányforma: törvények, jogforrások

Mit ért Mills a társadalom egy adott állapotán?

1. Az értelmi és erkölcsi műveltség szétesztása a társadalomban, annak mindegyik osztályában;
2. az ipar, a kereskedelem és a vagyonmegosztás helyzete;
3. az összesség (a társadalom vagy más populáció) foglalkozásokra és osztályokra tagolódása, ezek egymáshoz való viszonya;
4. az emberiség általános nézetei, hiedelmei és a bizalom mértéke, amellyel ezekhez ragaszkodnak;
5. esztétikai fejlettségük és ízlésük iránya, mértéke
6. kormányformájuk, fontosabb törvényeik és szokásuk.

A logikai következtetés 2 útja:

1. **induktív módszer**
2. **deduktív módszer**
 - **INVERZ DEDUKTÍV módszer:** a tapasztalati törvények általi megállapításokat össze kell vetni a lélektani etológiai megállapításokkal

HERBERT SPENCER

- **néprajzi, természettudományi tények összegyűjtése, rendszerbe helyezése**
- 1848: Social statics – Comte-tól való függetlenségét kell folyamatosan bizonygatnia!
- világnézete: liberális
- a szociáldarwinizmus első képviselője
- kételkedett a természettudományok eredetében
- azzal foglalkozott, hogy **mi tehető a tudományok területévé** => van olyan dolog, amely nem tartozik a tudományok közé, pl.: a vallás területével nem szabadna foglalkozni, mert nem eldönthető, hogy van-e Isten vagy nincs

Comte bírálata:

- minden tudás viszonylagos és a tapasztalatból származik: Spencer is egyetért, nem eredeti gondolat-Comte csupán átveszi
- a haladás tételezése, Comte-nál a tudomány fejlődése - a három stádium elmélete, Spencer a tudás fokozatos fejlődéséről beszél, amelynek nincsenek stádiumai

- bírálja a tudományok Comte által létrehozott sorrendjét, Spencer szerint mivel a tudományok párhuzamosan fejlődtek, nem lehet sorrendet felállítani, azonban osztályozás lehetséges

Ismeretek 3 típusa:

1. **tudás:** laza ismeretek összessége
 2. **tudomány:** a megismerhetővel kell csak foglalkozni
 3. **filozófia**
- létezik egy általános törvényszerűség az **evolúció**
 - o Spencer evolúció fogalma értéktelített: a folyamat állandó tökéletesedéséből áll, így a legtökéletesebb állapot felé halad
 - o Egyetemes folyamat, de nem feledkezik meg a stagnálás ill. visszafejlődés lehetőségéről sem
 - az **evolúciótanát Font Baer-től** vette át
 - a biológiai fogalmak és mechanizmusok átvitele a társadalmi folyamatok leírására pl. adaptáció
 - **naturalista álláspontja** => a két fő tudománytípus között szoros kapcsolatot képzelt el – az evolúció törvényszerűségeit átvitte a tudományokra
 - **pozitivistá tételeket** kell alkalmazni + van egy közös tudványszerűség, amely mindkét tudományra igaz

A társadalom

- szociológiai értelemben csak akkor alakulhat ki, ha egyszerű egymásmellettiésen túl együttműködés is létrejön
- a együttműködés az, amiért a társadalom létezik
- az együttműködés szervezést igényel, a szervezetek kialakulása a társadalom legfőbb jellegzetessége, a szervezetek fejlődésének folyamatát kell az evolúciónak leírnia
- A társadalom evolúcióját is külső és belső tényezők határozzák meg: a környezet, a társadalmat alkotó egyének, vagyis magának a társadalomnak a tulajdonságai határozzák meg a fejlődés menetét, idővel a külső tényezők szerepe csökken, a belsőké pedig nő
- Osztályozása:** integráltságuk szerint
melyik szervrendszer a legfontosabb
- a társadalom „szuperorganizmus”

A tudományos megismerés során a szociológiai kutatások nehézségei:

1. **tárgyi:**
 - a szociológia tárgyáról, a társadalomról, csak közvetve szerzünk tudomást
 - a társadalom egy szövevényes rendszer
 2. **alanyi:**
 - a különböző téves képzetek (előítéletek) befolyásolják nézetünket => politikai, rendi, nemzeti előítéletek
- sem Comte, sem Spencer nem lépett túl azon a problémakörön, hogy a szociológiai megismerés értékekhez kötődik

- az előítéletek a tudományos megismerés akadályai

A szociológia feladata:

- a társadalmi szervezetek komplex fejlődésének elősegítése
- egyes intézmények fejlődésének elősegítése
- hasonlóságok és különbözőségek fedezhetőek fel a társadalmi szervezet és a biológiai oldal között

Az emberi társadalom 2 típusa:

1. **militáns/katonai társadalom:** a társadalmak létét veszély fenyegeti, az egyéni érdekek alárendelődnek a közös céloknak, individualitás, szabadság eltűnik; egyének egymással alárendeltségi viszonyba kerülnek
2. **indusztriális/ipari társadalom:** nincs alárendelve az egyén közösségi szempontoknak, egyéni szabadság kiteljesedhet, egymás közti viszonyt szerződéses forma határozza meg

⇒ ideál tipikus leírását adta ennek a két társadalomnak

- a **darwinisták** biológiai analógiákkal értelmezték a társadalmat => evolúció ereje
- a szociológia nem foglalkozott saját tárgyával áthatóan => magáról a társadalomról nem tudott sokat, mert nem fordított nagy figyelmet a társadalom részletekben való megismerésére
- a szociológia más organizmusok törvényszerűségeit is megállapítja

A társadalom alapvető strukturális részei: a fenntartó, a szabályozó és az elosztó rendszer

1. a fenntartás feladatát a termelési
2. a szabályozás feladatát a politikai
3. elosztás feladatát a kereskedelmi rendszer látja el

A társadalom esetében az egész kell, hogy a részeket szolgálja, vagyis a társadalom létezik tagjai érdekében.

A társadalom intézményei

A differenciálódás folyamata S. elméletében a társadalmi fejlődés legfőbb jellegzetessége, alapja társadalomtipológiájának

Egyszerű törzsek=> összetett társadalmak

Méret növekedés=> struktúra komplexitásának növekedése

=>Háztartási, igazságszolgáltatási, egyházi, politikai intézményeken követi nyomon

Fejlődés kiindulópontja a család, elsőként ez kezd differenciálódni

- **individualista jelleg:** az állam tevékenységét egy adott társadalomban a minimumra kell szorítani, mert az állam beleavatkozik a természetes jelenségekbe és kár okoz (hat)
- a létért való küzdelem = természetes kiválasztódás: a legalkalmasabb választódik ki
- a társadalom rendszereinek elkülönülése alapján, Spencer volt a rendszerelmélet egyik előfutára